

Literatūra • menas • mokslas

DRAUGAS — šeštadieninis priedas

2000 m. sausio 8 d.

Nr. 6 (2)

Saturday supplement January 8, 2000

No. 6 (2)

Lietuviški poteriai kaip istorijos šaltinis

2000 metų sausio 4 d. viešam žymiausių dabarties lietuvių kalbininkų, svarbaus tometų *Lietuvių kalbos istorijos* autoriui, daugelio užsienio mokslo akademijų nariui, profesorui, habilituotam daktarui Zigmui Zinkevičiui sukako 75 metai. Tą dieną Lietuvos Mokslų akademijos Didžiojoje salėje jubilias skaitė pranešimą „Lietuviški poteriai kaip istorijos šaltinis“ — šiuo metu baigiama rašyti monografiją apie lietuviškų poterių kelią. Sveikiname garbųjį profesorį ir siūlome šia tema pokalbį su juo.

— Kodėl jūs susidomėjote lietuviškais poteriais?

— Žinot, man jau seniai seniai neduoda ramybės vienas klausimas — kodėl lietuviai žegnojasi kitaip, negu visos tautos? Mes sakome: „Vardan Dievo tėvo...“ Lenkai sako: „W imię Ojca i Syna...“ Lotyniškai: „In nomine Patris...“ Afkreipkite dėmesį — tik lietuviai žegnojamiesi mini Dievo vardą, o nei lenkiškame, nei lotyniškame poterių variante žodžio „Dievas“ nėra. Čia ne šiaip sau žodis, o Dievas. Be reikalo, ne vietoje pavartojus Dievo vardą buvo galima gero kiai nukentėti.

— Išeina, kad lietuviai labiau tikintys už tas tautas, kurios krikščionybę priėmė anksčiau?

— Matyt, turėjo būti kažkokios rimtos priežastys, kodėl pas mus atsirado šitoks žegnojimas. Aš surinkau Europos ir kitų žemynų žegnonės. Jas lyginau, ir pasirodė, kad be lietuvių dar taip pat, su įterpiu „Dievas“ žegnojasi latviai, taip pat ir senovės prūsai — yra išlikę trys prūsų kalba išleisti katekizmai. Vadinasi, su Dievo vardu žegnojasi tos tautos, kurios buvo apkrikštytos vokiečių. Tuomet aš pradėjau domėtis vokiečių žegnonės istorija. Ir paaiškėjo, kad senovėje vokiečiai irgi žegnojosi, įterpdami žodį „Dievas“. Pasirodo, labai giles šio reiškimo šaknys; buvo toks krikščionybės nukrypimas-arionizmas, labai išplitęs maždaug IV amžiuje. Arionai turėjo truputį kitokią šventiausiosios Trejybės sam-

pratą. Kaip tik jie idiegė į žegnonę žodį „Dievas“. Ilgiausiai arionizmas, o su juo ir žegnojimasis įterpiant Dievo vardą, išliko Vokietijoje. XIII a. vidurio vokiečių poteriai pranciškonai mokė mūsų karalių Mindaugą krikščionybės ir po to krikščio, vokiečiai dar žegnojosi, įterpdami žodį „Dievas“. Juk Mindaugas nei vokiškai, nei lotyniškai nemokėjo, taip pat ir jo visa aplinka, dvariščiai. Kaip vienuoliai pranciškonai jiems išvertė, taip jie ir išmoko žegnotis.

— Bet kodėl šiandien vokiečiai žegnojamiesi žodžiu „Dievas“ jau nebenaudoja?

— Paaiškinti būtų galima tuo, kad arionizmas ilgai prarado įtaką — buvo net paskelbtas ezeizja. Tačiau vokiečių mitologijoje, jeigu atsiranda reikalas žegnotis, ten „Dievas“ įterpiamas. Sakysim, yra tokie užkalbėjimai prieš gyvatę ikandimą. Kai gyvatę peržegnojama, tuomet įterpiamas „Dievo“ vardas. Šią tradiciją išlaikė liaudies atminčiai.

Aš išaiškinau, ir tai dabar neabejotinai tikras dalykas, kad ir lietuvių kalba poteriai buvo išversti ne iš lenkų kalbos Vytauto-Jogailos laikais, bet iš vokiečių kalbos Mindaugo laikais. Kaip sakiau, lenkai niekuomet nevartojo įterpiu „Dievas“. Taigi čia yra paveldas dar iš Mindaugo laikų.

— O kaip yra su poteriais — ar ir jie versti iš vokiečių kalbos, o ne iš lenkų?

Ir man iškilo toks klausimas — kaip su visais kitais poteriais? Juk Mindaugą ir jo dvariščius turėjo mokyti ne tik persižegnoti, bet ir poterių. Juk negi krikščys vien tik išmokytą persižegnoti? Aš pradėjau rinkti poterių tekstus įvairiomis kalbomis ir turiu prisirinkęs didžiausią rinkinį. Kadangi susirašinėju su daugeliu pasaulio lingvistų, jie labai daug padėjo. Be to, reikėjo patikrinti ne tik šių dienų, bet ir seniausių įvairiausių kalbų tekstus. Ir pasirodo, kad lietuviškuose poteriuose, ypač ankščiausiuose jų užra-

šymuose (yra išlikusių XIV a. pradžios rankraštinių tekstų) yra tokių frazių, kurių neįmanoma išversti iš lenkų kalbos, bet jos visiškai sutampa su XIII a. vidurio vokiečių poteriais. Vadinasi, ir poteriai yra paveldėti iš anų laikų.

— Šiaip jau iš tradicijos sakoma, kad poterių lietuvių kalbą išvertė pats karalius Jogaila. Ar taip galėjo būti?

— Tai yra niekuo neparemtas teiginys. Niekur pasaulyje, bent aš nežinau tokių faktų, kad karaliai verstų poterių. Gal jis galėjo išversti? Galime įsivaizduoti, kad Jogaila liepė. Kam jis galėjo liepti? Nustatyta, kad Vilniuje jau per pirmąjį Lietuvos krikštą buvo pranciškonų vienuolynas. Kaip tik pranciškonai vienuoliai labai prisidėjo prie Jogailos krikšto. Jeigu Jogaila ir būtų liepęs, pranciškonams versti nereikėjo — jie turėjo poterių iššverstę ir iš tradicijos išlaikę. Greičiausiai tie pranciškonai ir mokė Jogailą.

— Bet jeigu poteriai versti iš vokiečių kalbos, vadinasi, paankstinamas Lietuvos apskrikštijimo laikas?

— Be abejo. Aš prie to dar prieisiu. Išaiškinus žegnonės kilmę, man kilo dar kita problema: kodėl Jogailos krikšto metu (faktiškai tai buvo antrasis krikštasis) žegnonė nebuvo pakeista? Galėjo be žodžio „Dievas“ lenkų ar lotynų poterių pavyzdžiu. Juo labiau, kad Jogailos metu arionizmas buvo pasmerktas kaip ezeizja. Klausyk, nei šis, nei tas — reikia naikinti ezeizją, bet ji paliekama nepakeista. Aš randu tikrai vieną paaiškinimą: matyt, antrojo krikšto metu Lietuvoje jau daug daug žmonių žegnojosi, kaip buvo išmokyti. Be to, krikščionių misionieriams rūpėjo sunaikinti dar išlikusias pagonių šventyklas, išguiti stabmeldiškus papročius. Matyt, ne laikas buvo gerinti poterių lietuvišką vertimą, į juos buvo numota ranka. Kronikos rašoma, kad Mindaugas buvo pakrikštytas su šeima, artimaisiais ir daugybe bajorų. Kokia ta daugybė, galime tik spėlioti. Istorikai mano, kad

Prof. Zigmantas Zinkevičius, 2000 m. sausio 4 d. sulaukęs 75 metų amžiaus.

apie pora tūkstančių. Aniems laikams tai yra daug. Jie, matyt, pakrikštyti niekur neprapuolė. Juo labiau, kad Vilniuje antrojo krikšto metu buvo jau trys bažnyčios.

— Kam tuomet prireikė antrojo Lietuvos krikšto?

— Mes kartais i Lietuvos krikštą žiūrime vienašališkai. Viduramžiais buvo laikomasi tokios nuostatos: jeigu valdovas krikščionis, tai ir šalis krikščioniška. O ar liaudis krikščioniška, ar ne, niekas nekrepė dėmesio. Jeigu valdovas pagonis, šalis laikoma pagoniška. Kol Mindaugas dar buvo nenužudytas, popiežiaus visokiuose raštuose Lietuva buvo traktuojama kaip krikščioniška šalis. Jeigu Mindaugas nebūtų buvęs nužudytas, jeigu jis būtų palikęs įpėdiniu savo sūnų, irgi krikščionių, būtų prasidėjusi krikščionių epocha. Beje, Mindaugas, siekdamas monarchijos tęstinumo, iš popiežiaus buvo išsirūpinęs leidimą karūnuoti savo sūnų. Tačiau šiuo leidimu istorijoje nebuvo pasinaudota, nes kartu su Mindaugu buvo nužudytas ir abu jo sūnūs. Jeigu aplinkybės būtų susiklosčiusios kitaip, šiandien visi sakytumė, kad Lietuva buvo apkrikštyta XIII a. viduryje, t.y. 1253 metais.

Be to, kiti valdovai iki Jogailos buvo jau nebe krikščionys, tad ir kraštas traktuotas kaip nekrikščioniškas. Antrojo — Jogailos — krikšto metu prasidėjo nenutrūkstama krikščionių valdovų tauta.

Tarp kitko, Vatikanas yra specialiai lietuviams ir latviams aprobažęs žegnonę, įterpiant žodį „Dievas“. Tai galima nebijoti, kad tai yra ezeizja, dėl to keisti poterių tikrai nereikės. Savo ruožtu tokia žegnonė lieka kaip svarbus istorinis dokumentas, rodomas, kad ištakos yra labai senos.

— Kokie kiti argumentai paremti jūsų atradimu, kad poteriai, vadinasi, ir krikštą pirmiausia atėjo ne iš Lenkijos, bet iš Vokietijos?

— Yra ir kitas požymis, rodomas, kad žegnonė buvo iš vokiečių kalbos išversta. Iki XIX a. vidurio, ypač Mažojoje Lietuvoje, Karaliaučiaus krašte, prieš „sūnaus“ nebuvo jungtuko „ir“. Vardan Dievo tėvo, Sūnaus ir Šventosios Dvasios... Ir lotynų, ir lenkų kalboje čia jungtukas yra. Vo-

kiečiai XIII amžiuje čia jungtuko neturėjo. Šis antras faktas tik patvirtina pirmąjį. Be to, išlikusių reliktų radau ne tik žegnonėje, bet ir pačiuose pirmuosiuose poterių užrašymuose. Ir netgi šių dienų poteriuose yra išlikę pirmkščio vertimo elementų. Yra tokių frazių, žodžių, kurie niekaip negalėjo būti išversti iš lenkų kalbos, bet turi atitikmenų XIII a. vidurio vokiečių poteriuose. Matot, viską išdėstyti reiktų labai daug laiko ir vietos. Aš pasitenkinsiu vienu kitu pavyzdžiu. Paimkim „Tikiu į Dievą tėvą“. Mes sakome: „Tikiu į Dievą tėvą, dangaus ir žemės sutvėrėją“. „Sutvėrėjas“ lietuviškuose poteriuose atsirado vėliai. Seniausiuose įrašuose yra: „dangaus ir žemės darytojas...“ Tai yra aiškus vertinys iš XIII a. vidurio vokiečių kalbos: *schepfer* — darytojas, kūrėjas. Šitas darytojas mūsų poteriuose išliko per visą XVI ir net XVII amžių. Tiesa, jau maždaug nuo XVI a. vidurio šalia darytojo atsiranda ir variantas „daugaus ir žemės sutvėrtojas“. Čia jau aiškus pataisymas pagal lenkiškus poterių Stworzyciel.

Dar kitas faktas. Paimkime iš „Tėve mūsų“ frazės *teesie tavo valia*. Lenkiškai yra *badz wola twoja*. Šita frazė jau yra pirmuosiuose mūsų poteriuose, seniausiuose užrašymuose. Tačiau reformato Merklio Petkevičiaus 1598 metų katekizmo tarp kelis kartus pasikartojanti „Tėve mūsų“ variantų yra ir toks: *vietoj tavo valia pavartota tavo noras*. Vokiškai yra *deine Wille*. Kadangi M. Petkevičiaus katekizmas yra dvikalbis, lenkiškame tekste yra *badz' wola twoja*, o lietuviškame — *tavo noras*. Tai jau daug ką pasako. M. Petkevičius katekizmą vertė iš lenkų kalbos vergiškai, tiesiog pažodžiu. Šio kalba labai prasta, išskyrus poterių — jų kalba graži. Vadinasi, katekizmo autorius poterių nevertė, o paėmė iš seno paveldėto. Ir viename variante išliko — *teesie tavo noras*. Ir dar jis įdomu dėl poterių: M. Petkevičiaus ir kitų mūsų senųjų raštų poterių kalba visur išsiskiria iš konteksto savo archaizumu, senumu, yra paveldėta iš labai senų laikų.

— Jeigu surastume Mindaugo laikais vienuolių pranciškonų verstų lietuviškų poterių tekstą, lietu-

vių raštijos pradžią paankstintume mažiausiai dviem šimtmečiais. Ar bent yra tokia galimybė?

— Be jokios abejonės, prieš M. Mažvydą, t.y. prieš 1547 metus, buvo lietuviškai rašoma. Tikrai M. Mažvydas išleido pirmąją spausdintą knygą. Spauda juk atsirado lygiai šimtas metų prieš pirmosios lietuviškos knygos pasirodymą. Vienok Lietuvoje nebuvo spausdintų. Dar ir M. Mažvydo knygai išeinant nebuvo — tik Karaliaučiuje. Mindaugo laikais jau buvo šiek tiek lietuviškai rašoma, buvo mokančių rašyti. Bet spaudos nebuvo. Pirmieji rankraščiai žuvo, nes pasidarė absoliučiai nereikalingi. Kada atsirado spausdintos knygos, rašytiniai tekstai virto makalūra. Išliko tik tie lietuviški rankraštiniai tekstai, kurie buvo įrašyti į spausdintą lotynišką knygą. Kitokių spausdintų knygų tada nebuvo, tik lotyniškos. Vadinasi, iki spaudos atsiradimo, iki pirmųjų knygų pasirodymo nebuvo kur rašyti, nes nebuvo patių knygų. Juk ir Mindaugo laikais turėjo būti užrašyti poteriai ar kokios maldos. Tačiau jos negalėjo išlikti, o išliko tik tos velesnės, kurios buvo įrašytos į lotynišką knygą. Kodėl jos išliko? Tada spausdintos knygos buvo labai brangios. Žmonės jas saugojo ir taip išliko.

— Jums rūpėjo atstatyti, kaip atrodė Mindaugo laikais išversti mūsų poteriai. Kaip pasisekė rekonstrukcija?

— Atlikau tokį eksperimentą — duoti šiandien išversti žmogui, kuris nemoka poterių, bet gerai moka XIII a. viduramžių vokiečių kalbą ir prastokai, bent netobulai — lietuvių kalbą. Ir kad verstu pažodžiu, nes taip versdavo viduramžiais. Sunku būtų patikėti, kad iš Rygos atvažiuavę vokiečiai tobulai moko lietuvių kalbą. Ilgai ieškojau ir suradau tokius reikalavimus atitinkančią Vilniaus universiteto germanistę, docentę Iną Mekstinaitę. Ji yra žydė — labai tinka, yra kalbos istorikė, seniausių vokiečių tekstų skaito, yra gerai juos išstudijavusi. Žinoma, lietuviškai ji gerai kalba, bet aš ją prigriešiau, kad į kalbos kultūrą nekireptų dėmesio ir prašiau, kad verstu pažodžiu. Tą jos vertimą reikėjo archaizuoti, priartinti Mindaugo laikų lietuvių kalbai. Čia jau mano, kaip kalbos istoriko, pareiga. Matot, reikia ne šiaip sau priartinti Mindaugo laikų lietuvių kalbą, bet kuri buvo vartojama Vilniaus krašte, Rytų Lietuvoje. Mindaugo gimtinės reikia ieškoti tarp Kernavės, Trakų, Vilniaus ir Ašmenos. Turint galvoje, kad anuomet turmybių skirtumas buvo daug mažesnis, negu dabar, senas formas rekonstruoti daugeliu atvejų nesunku.

— Ar XIII amžiaus lietuvių kalba labai skyrėsi nuo dabartinės?

— Žinoma, skyrėsi. Lengva rekonstruoti fonetiką, sunkiau morfologiją, bet galima, sunaikiausia — leksiką, žodyną. Matot, žodynas greit kinta ir negalima imti tų žodžių, kuriuos dabar vartojame. O gal tada jų dar nebuvo? Čia aš lai-

kiausi tokio metodo: kiek galima artinau prie pirmutinių seniausių poterių įrašų, nes ten daugelis vartojamų žodžių skirtingi nuo dabartinių. Mano rekonstruotas poterių tekstas, žinoma, kaip ir visos rekonstrukcijos, 100 proc. tikslus būti negali. Bet vistiek ji yra gerokai artima.

Rekonstruotą tekstą lyginu su seniausiais užrašymais. Aiškiai matyti, kas pakitę, ir tas pakitimas gana ryškus. Atmetus fonetinę, morfologinę raidą, kitus dalykus, labai krenta į akis tai, kad poteriai buvo perdirbinėjami, artinami prie lenkiškų poterių. Tiesa, iki antrojo krikšto jie, matyt, dar nebuvo perdirbinėjami. O po antrojo krikšto i Lietuvą plūtelėjo kunigai lenkai, kurie ėmėsi darbo — polonizuoti poterių. Tačiau, sprendžiant iš pirmųjų užfiksuotų poterių, tas perdirbinėjimas dar nedidelis — šiek tiek pakreipta viena kita frazė. Ne tiek daug pokyčių ir XVI a. poterių tekstuose, gal kiek daugiau XVII a. Bet XVIII a. ir XIX a. pirmojoje pusėje i lietuviškus poterių buvo grąstė prigrūsta lenkiškų žodžių. Sakysime, dabar meldžiamės *Sveika Marija, malonės pilnoji*, o tuomet sakydavo: *Sveika Marija, loskos pilna* ir t.t. Gausu *smerties*, *adny*, *žyvaty* ir t.t.

— LDK buvo įkurtos kelios vyskupystės. Ar kiekviena atskirai rūpinosi savo ganomaisiais, religine literatūra?

— Jeigu grįšime i pirmuosius poterių užrašymus, pasitobėsime, kad jie labai skiriasi pagal vyskupijas. Be abejo, mums labiausiai rūpi rytinė Lietuvos dalis — Vilniaus vyskupystė, nes čia buvo ankščiausiai išversti poteriai. Reikia pasakyti, kad Vilniaus vyskupystės poteriai labai skiriasi nuo dabartinių: kita leksika, skiriasi terminologija. Sakysim, nėra žodžio *pragaras* nei *pekla*, o *pashanda*, t.y. kur skandinama. Apskritai Vilniaus vyskupystės seniausiuose spausdintų tekstų bažnytinė terminologija labai įdomi. Sakysime, *skaitytka* (vėliau iš lenkų atsirado *čyščius*) yra naujadaras, o tuomet Vilniaus vyskupystėje buvo *prausta*. T.y. ten tu būsi nuprusiausias. Žodžio *nuodėmė* nebuvo, o *prasirastis*. Matot, *prasirasti* reiškia *prasižengti* arba *nusi-kalsti*. Tokių pavyzdžių daug.

Vilniečiai tais laikais turėjo ne tik kitokių bažnytinės kalbos žodžių, bet buvo labai įdomi ir pasaulietinė terminologija. Sakysim, tarybiniais metais autoinspektoriai, kelininkai vartodavo terminą *apvažiavimas*. Dabar sakome *apylanka*, o vilniečiai turėjo nuostabiai gražų terminą — *lankstas*. Deja, reikia pasakyti, kad ši vilniečių kalba žuvo. Rašytiniai tekstai, žinoma, išliko, bet pati šnekamoji kalba žuvo. Kodėl? XVIII a. pradžioje, sulenkėjus ir perėjus prie lenkų kalbos Vilniaus miesto šviesuomenei, nebebuvo kam toliau ta kalba rašyti. Paprasti žmonės buvo beraščiai arba šiek tiek mokojo skaityti, o patys rašyti religinių knygų, katekizmų, žinoma, negalėjo. Kas buvo padaryta?

(Nukelta i 4 nsl.)

Vinco Svirskio ir liaudies skulptorių kryžiai Taikomosios dailės muziejuje, Vilniuje, vykstančioje parodoje „Krikščionybė Lietuvos mene“. Nuotr. Eltos

„Meilė Lietuvai niekuomet nebuvo išblėsusi“

2000 metų pradžioje prof. dr. Justinas Pikūnas švencia dvi garbingas sukaktis — tai 50 metų akademinės kūrybos ir 80 amžiaus sukaktys. Ta proga kreipiamės į mielą suaktyvininką su keleta klausimų.

Yra šimtai mokslo ir meno sričių. Kaip pasirinkote studijuoti psichologiją?

— Gal kad galėčiau geriau save ir kitus suprasti, ugdyti save ir spręsti asmenines ir kitokias problemas. Apsisprendi padėjo ir stiprus Miuncheno u-to Psichologijos institutas, vadovaujamas Phillip Lersch. Vėliau jis tapo mano disertacijos vadovu.

Nuo atvykimo į Ameriką visą laiką gyvenate Detroito ar jo pašonėje. Didžiausią dalį savo mokslinio gyvenimo praleidote Detroito universitete. Iš laivo tiesiai į universitetą dėstytojo kėdę. Kaip tai įvyko?

— Brolis Stasys gyveno Detroito — pas jį atvažiavau. Žinojau, kad dr. Pranas Padalis dėsto ekonomiką Detroito u-te, jam paskambinau ir susitarėm susitikti. Nuvažiavau į u-tą, pasikalbėjom ir jis mane įsuko į vėžes, nes u-te vienas psichologijos etatas nebuvo užimtas.

Ar akademiniam pasauliui, kaip užsieniečiui, susidūrėte su sunkumais?

— Galiu tik stebėtis, kad patyriau daug pagalbos, net anglų kalbos tarsena daugiau padėjo negu kenkė... Išvysčiau sudėtingą piešimo testą — išleido, parašiau *Vaikų psichologijos pagrindus* — lengvai atradau leidėją. Dar neįspėjus parašyti *Žmogaus pletur* gyvenime, prisistatė McGraw-Hill leidyklos atstovas. Parašius tyrimų išvadas — žurnalai neatsisakė spausdinti.

Universitete perėjote visus profesoriaus rangus, kol 1987 m. Jums buvo suteiktas profesoriaus emerito titulas. Kokie žymiausi momentai iš tų visų metų patirties?

— Turbūt pirmoji sutartis 1951 m., nepasibaigus pirmajam darbo semestru. Gavau profesinį darbą Amerikoje, kaip geriau galėtų būti! Referatų skaitymas — 1955 m. Michigan akademijai; 1960 ir

1961 m. Amerikos Psichologų sąjungai (APA). 1978 m. APA suvažiavimą Torontė turėjau valandą laiko apibūdinti savo gyvenimą ir karjerą jaunesniųjų labui. Vadovavimas pirmosioms tezėms, vėliau disertacijoms, taip pat buvo įspūdingas.

Nors akademikai per daug nemėgsta administracinių pareigų, Jums jų irgi teko. Galvoje turite Jūsų vadovavimą Vaikų psichodiagnostikos centrui, Mokyklinės psichologijos programai, Psichologijos katedrai bei Vaikų ir šeimos centrui. Ką šiose pareigose patyrėte, kad galėtumėte apibendrinti ir sukaupia patirtį perduoti būsimai kartai?

— Nėra gera būti „vedžiamam už nosies“, daug geriau pačiam perimti iniciatyvą. Dera pasitikėti savimi, savo talentais ir įgūdžiais. Pavyzdžiui, sukūrus Mokyklinės psichologijos programą, iškilio klausimas, kur studijuojantieji galės atlikti pradinę praktiką? Geriausiai po tuo pačiu stogu — organizavau Vaikų psichodiagnostikos centrą (vėliau pavadintą Vaiko ir šeimos centru). Idėjau daug darbo valandų ir pasekmės buvo džiuginančios. Daugelis tėvų nori gauti pirmą (arba antrą) nuomonę apie savo vaikų talentus, psichinę sveikatą...

Jums taip pat teko konsultuoti ir tyrinėti. Kas iš šių projektų turėjo didžiausią pasisekimą?

— Konsultuoti klientus nebuvo lengva — savaime išsiveli, i jų problemas, daug geriau su studentais — jų klausimai, konfliktai, sutrikimai yra žymiai lengvesni. Tyrinėti man visada patiko — 1962 m. vasaros semestrą praleidau Floridos valst. u-te (FSU). Ten dalyvavau „National Science Foundation“ (NSF) tyrimų projektų kūrime, vartojant naujai išrastą instrumentaciją, tobulinant metodiką.

Esate bent dešimties knygų bei daugelio straipsnių bei mokslinių studijų autorius anglų ir lietuvių kalba. Tiražo atveju, kokia knyga buvo sėkmingiausia?

— *Žmogaus raida* (Human Development) sulaukė tolimo užsienio profesūros susido-

mėjimo, todėl buvo išleistos dvi Tarptautinės studentų laidos Trečiojo pasaulio šalims papigintomis kainomis. Buvo išleisti *Dėstytojo vadovai* antrai ir trečiai laidai, nes jau pirmą laidą prisitaikė žymus u-tų skaičius.

Kur to pasisekimo priežastis?

— Tiksliau būtų sakyti — nežinau. Gal idėtos darbo valandos, gal kad Amerika tebėra „neribotų galimybių šalis“, gal motinos įkvėpta meilė pareigai.

Kokia buvo Jūsų kolegų bei bičiulių reakcija?

— Argi galima žinoti, ką kolegės ar bičiuliai turėjo savo mintyse, juo labiau širdyse. Tiesa, buvo paskatinimo, buvo ir varžybų... Kai kurie turėjo žymiai geresnes sąlygas, bet mažai ką pasiekė.

Ar universitetas tai irgi pastebėjo ir įvertino?

— Palyginti greitai pakėlimai profesūroje, suteikimas profesoriaus vardo visam gyvenimui daug ką pasako.

Po „pensijos“ tarsi iš naujo pražydote akademiniam pasauliui, jau Lietuvoje. Šalia profesūros jau spėjote išleisti ir keletą svarbių knygų. Kas visa tai paskatino?

— Tikrai atrodo, kad pensijos metas suteikė galimybę kovoti su liga, fiziškai atsigausti ir dirbti tai, ką aš tikrai noriu. Meilė Lietuvai manėje niekuomet nebuvo išblėsusi. Ten psichologams darbo dirva yra neaprepiama. Įtampa sukeliančių aplinkybių gausu, mažos pensijos, žemi atlyginimai, todėl trūkumai ir badas, šeimų irimas ir daug kitų blogybių žymi daugumos varganą gyvenimą. Pagalba psichinei sveikatai kurti yra labai reikalinga.

Ką patartumėte kitiems Amerikos ar Kanados lietuviams, galvojančioms apie akademinį darbą Lietuvos universitetuose?

— Įvairių specialybių žinovai yra visad pageidaujami. Būtina prisiminti, kad šiuo metu yra ekonominė krizė, todėl kurti papildomus etatus yra labai sunku, o neužimtų etatų nėra daug.

Yra eilė psichologijos matų (testų), pavadintų paties autoriaus pavarde. Garsiausias jų yra Rorschacho sukurta metodika asmenybei tirti. Kitas jų pavadintas Pikūnas Graphoscopic Scale vardu. Kaip tai įvyko ir ką ta skalė matuoja?

— Kas ir kaip piešiama, išreiškia asmens savybes, polinkius, gabumus ir kitus bruožus. PGS vartojant diagnostikos tikslais, tiriamajam yra įteikiamas specialus popieriaus lapas, kuriame yra dešimt kvadratų su išspausdintais percepciniais stimulių spalvomis ir prašoma piešiant jungti duotus ženklelius. Pradžioje 1953 m. šį testą buvau pavadinęs „Paveikslų piešimo testu“, bet jau 1955 m. pasirodžiusios magistrų tezės jį vadino „Pikūno piešimo testu“... Graikų kalba prisidėjo ir piešimas tapo grafiškopinis. Kadangi gaunama dešimt piešinių, žodis skalė buvo tinkamesnis negu per dažnai vartojamas žodis testas.

Priklausėte ar priklaus-

Prof. dr. Justinas Pikūnas 2000 m. sausio 7 d. sulaukė 80 metų amžiaus. Čia jį matome Vytauto Didžiojo universitete 1999 m. birželio mėn. su kai kuriais savo leidiniais.

sote bent keliolikai mokslinių, profesinių bei visuomeninių organizacijų, daugelyje jų turėjus vadovaujamą pareigą. Kokia organizacija bei turėtos pareigos arčiausia širdies?

— Sunku spręsti, gal studentų ateitininkų sąjungos pirmininko. Esant jaunam, turint energijos ir noro, tai buvo geriausia darbo dirva. Juk sunku studentus ir peikti už jų veiklos nūklydimus. Prisiimanu ilgą kun. M. Krupavičiaus laišką, kuriame jis išreiškė rūpestį dėl lietuvių katalikų skilimo politinėje veikloje. Jis aiškiai pabrėžė, kad niekuo nekaltina studentų ar jų vadovybės, o užmetimus daro vyresniems veikėjams. Taip, studentai dar tik mokosi gyventi ir veikti. Giliai jaudinau meilę idealui ir entuziazmą to meto veiklos uždaviniams ir problemoms. Tuomet visi kovojome dėl Lietuvos vardo išsklaido, dėl jos laisvės ir nepriklausomybės...

Organizuotoje lietuviškoje veikloje dalyvavate bent nuo 1947 metų, kada buvėte išrinktas Studentų ateitininkų sąjungos pirmininku. Benė svarbiausias siekimas lietuviškoje visuomeninėje veikloje buvo Jūsų išrinkimas Ateitininkų federacijos vadovu 1967 metais. Tas pareigas ėjote šešerius metus. Ką prisimenate iš tų metų?

— Prisimenu, AF veiklos pradžioje rašiau atsisaukimą minint Vasario 16-tosios 50 metų sukaktį. Pasiunčiau jį kun. Stasiui Ylai ir Tau pačiam koreguoti, papildyti... Tai buvo kieto darbo pradžia. 1970 m. AF kongresas turėjo savo didingumą ir daug reikšmingų momentų, pvz., klausantis K. Čiurlionio „Jūros“ simfonijos, pirmą kartą atliekamos Amerikoje, taip pat girdint kalbėtojų mintis ir rašytojų — poetų kūrybą. Didelę padėką jaučiau jiems ir rengimo vadovų triumviratui — dr. P. Kisieliui, J. Paškui, A. Žukauskui, visiems kitiems.

Daug ir kūrybingai dirbant, susilaukiama pripažinimų bei pažymėjimų. Kuriuos ypač vertinate?

— Mažai vertinu bet kokius pripažinimus. Vis tik man buvo didelis dalykas, kai Vy-

tauto Didžiojo u-tas išleido dvi mano knygas.

Pabaigai, vienas „politinis“ klausimas. Esate gimes gražioje Dzūkijoje, kur dabar rengiamas Grūto parkas, sukėlęs nuomonių įvairumą iki kraštutinumų. Kokia Jūsų nuomonė tuo klausimu?

— Tai stačiai išskrypimas — kaip galima statyti paminklus tiems, kurie klastingais ir žiauriausiais metodais sunaikino mūsų tautos inteligentijos, jaunimo ir dvasininkijos žymią dalį? Jie vadovavo mūsų tautos genocidui ir ne vien mūsų tautos. Juk žinia skleidžia duomenimis, Lenino ir Stalino įsakymais iki 1953 m. gyvybę prarado apie 43 mln. žmonių. Jau sudarytas visuomenės teismas Rusijoje — 2000 m. išgirsime jo sprendimą.

Ar yra kokia rolė psichologams, norintiems tautinti tautinių ar ideologinių konfliktų sprendimą?

— Jau sakėte „pabaigai...“ Atsaku taip, bet keliais sakiniais nebūtų galima išryškinti galimai reikšmingą psichologų įtaką, tautinius ar kitokius konfliktus sprendžiant.

Ačiū už pasikalbėjimą. Ilgiausių ir darbingų metų šių gražių sukakčių proga!

Kalbėjosi Romualdas Kriauciūnas

Alfredas Franckaitis — poetas ir vertėjas

Algimantas A. Naujokaitis

Vokietijoje, Sulingeno miestelyje gyvena ir kuria, jau 78 metų sulaukęs, lietuvių poezijos vertėjas į vokiečių kalbą Alfredas Franckaitis. Jo giminės gilios šaknys glūdi Mažajoje Lietuvoje. Kaip sakė pats A. Franckaitis, jo protėviai šimtmečiais gyveno Rytprūsioje, netoli Stalupėnų, ten, kur Kristijonas Donelaitis ėjo kantoriaus — giedojimo mokytojo — pareigas, o vėliau buvo Tolminkiemio klebonas. Gimęs ir su tėvais gyvenęs vokiškame Karaliaučiuje, nepri-

klausomos Lietuvos laikais su visa šeima apsigyveno Kybartuose, o 1926 m. persikėlė į Kauną. Ten Alfredas mokėsi pradžios mokykloje, vėliau — gimnazijoje. Jos nebaigė, nes 1941 m. Franckaičiai buvo repatriuoti į Vokietiją. Nuo tada ir iki šiol jis su savo pasiilgusia žmona ten ir gyvena. Baigė teologijos mokslus, pastoriatavo, ilgai dirbo labdaros įstaigoje.

Gyvendamas svetimoje šalyje, A. Franckaitis niekad nepamiršo Lietuvos. Būdamas poetinės prigimties, rašydamas vokišką poeziją, aktyviai ėmėsi taip pat Lietuvos poetų vertimų. Į vokiečių kalbą išvertė A. Baranauko „Anykščių šilė“, Maironio, V. Mykailaichio-Putino, F. Kiršos, A. Jasmanto, Justino Marcinkevičiaus, kitų poetų lyrikos, J. Grušo, A. Landsbergio dramų. Nėgana to! A. Franckaitis yra taip pat veikliausias lietuvių kilmės vokiečių literatūrinis susitikimų rengėjas: skaito savo vertimus, pasakoja apie mūsų literatūrą, deklamuoja lietuvių poeziją. Jo iniciatyva ir lešomis Sulingene leidžiamas iš Lietuvos kilusių ir po pasaulį pasklidusių vokiečių almanachas *Heimatgrus* (Tėviškes pasveikinimas). Nuo 1964 m. vadovaudamas šio almanacho redakcijai, A. Franckaitis rūpinasi, kad jame netrūktų pasakojimų apie Lietuvą, jos kultūrą, čia spausdinami jo lietuvių poezijos vertimai. Pasak paties A. Franckaičio, šis almanachas pasiekia ne tik Europos šalis, bet taip pat Pietų ir Šiaurės Ameriką, kur gyvena vokiškai kalbantys išeiviai, emigrantai. Pats A. Franckaitis — dažnas svečias Lietuvoje, dalyvauja Poezijos pavasarių renginiuose, yra įstojęs į Lietuvos Rašytojų sąjungą.

O štai 1999-aisiais metais A. Franckaitis tapo ne tik vertėju, bet ir poetu — metams baigiantis Rašytojų sąjungos leidykla išleido jo lietuviškai parašytą eilėraščių knygą *Meilės ir ilgesio eilės*. Tai įvairiu laiku — nuo 1985 iki 1994 metų — parašyti A. Franckaičio eilėraščiai.

Rašytojų klube surengtose šios knygos suktuvėse Rašytojų sąjungos pirmininkas V. Sventickas, be kita ko, taip atsiliepė apie A. Franckaičio rinkinį:

— Viename knygos eilėraštyje Alfredas Franckaitis pasakoja apie stalo gėrybes — prancūziškus valgius, italų vyną, konjakus, bet didžiausiu skanėstu poetas vadina bulves su rūgusiu pienu. Tokiu patiekalu, metaforiškai kalbant, galima pavadinti Franckaičio eilėraščiukus (paties autoriaus tartas žodis). Iš jo knygos patiriame, jog poetas yra susigyvenęs su tokia lietuvių kalba, kokia ji buvo jo vaikystėje ir kokia vartota daugybės mūsų praeities poetų, kuriuos Franckaitis verčia į vokiečių kalbą. Tai suteikia jo lietuviškai kūrybai šiek tiek „senoviško“ savitumo. Būsenų ir įvaizdžių konkretumas — kitas iš karto matomas Franckaičio eilėraščių bruožas. Apskritai, Franckaičio atviras jausmingumas, veiklos grindi-mas potroskiais, tyras širdingumas ir dar globėjiskasis altruizmas — toks pat retas ir nuostalgiskasis, kaip tos bulvės su rūgusiu pienu.

Pats A. Franckaitis savo laiske knygos leidėjams aiškino: „Nesū naujoviškas poetas, o tik senų lietuviškų palikuonis, rašantis meilės ir ilgesio eiles“.

Apie tą ilgą, gyvenant kitoje šalyje, bet savo protėvių šaknis turint Donelaičio žemė, A. Franckaitis išsakė knygos suktuvėse jo paties skaitytuose eilėraščiuose. Eilėraštyje „Štai kaip!“ jis prisipažįsta:

*Štai kaip:
Radau naują tėviškę,
Nors čia tėvų nebūta,
Ir įsikūriau čia šiaip taip,
Krašte dirpytų ir pelkynų,
Su žmonėmis kalbuosi*

*vokiškai,
Naktim sapnai lietuviški —
Štai kaip!*

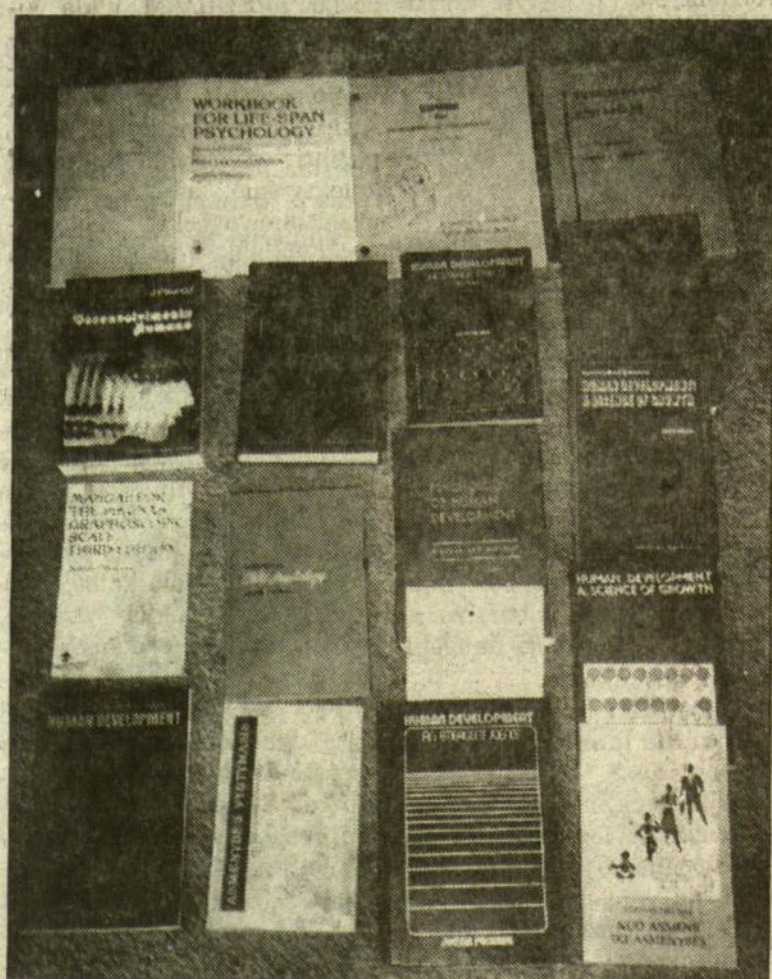
Sutiktuvėse kalbėjęs poetas Justinas Marcinkevičius sakė, kad, jei norime išsivaduoti tikrą lietuvių — žiūrėkim į Franckaitį, nes jis yra pats „vėžlybiausias“ lietuvininkas. Kilęs nuo Stalupėnų, Tolminkiemio parapijos pašonėje, kur galbūt Donelaitis mokė kurį nors jo protėvį, gal net iš Mažvydo katekizmo, jis išlaikė savo protėvių šaknis ir kalbą. Taip susisiečia ir mūsų literatūros šaknys.

Knygos redaktorius poetas Vladas Šimkus pasidžiaugė gera A. Franckaičio eilėraščių forma, o rinkinį pavadino optimistišku su nežymia dramatiškumo gaida.

Pasak Rašytojų sąjungos pirmininko V. Sventicko, ketinimą išleisti šią knygą A. Franckaitis kukliai aiškino — kad ir paprastais, nereikšmingais ir nelabai vykusiais eilėraščiukais. Bet dėkui jam turi pasakyti ir Lietuva.

Alfredas Franckaitis Vilniuje 1992 m. Nuotr. Algimanto Žižiūno

Dalis prof. dr. Justino Pikūno mokslinių knygų.

Prie Staniulio knygyno Kaune. Nuotr. Felikso Kerpauskio

Naujiena knygos rinkoje — tautinis „bestseleris“

Remigijus Misiūnas

Neapžįstamai pasikeitusi atsikūrusios Lietuvos knygų leidyba baigia pirmąjį savo dešimtmetį, tačiau ji vis dar kinta ir mokosi naujų gudrybių, kurios padėtų išlikti atstojant konkurencijai ir ankėjant ekonominėms sąlygoms.

Viena tokių gudrybių — „bestseleris“. Pats terminas jau seniai įprastas lietuvių ausiai, tačiau anksčiau daugiausia sietas su verstine literatūra. Lietuviškam „bestseleriu“ atstovavę ilgus dešimtmečius drausta literatūra — politinių kalinių ir tremtinių atsiminimai, išeivių literatūra. Tai buvo knygos, pasirodžiusios reikiamu laiku ir savo ypatybe, o puikiai reklamine kampanija jiems tapo to meto politiniai įvykiai ir buvo aiškiai matomas ryšys „mitingas — knygynas“. Vėliau, slugsant mitinginiams aistrams ir pradėjus pobasti populiariausiems vertinimams, imtasi ilgėti kažko „savo“, tačiau veikiai paaiškėjo, kad karalius nuogas. Tolstant dviejų romanų — Ricardo Gavelio *Vilniaus pokario* ir Jurgos Ivanauskaitės *Ragana ir lietus* — sukeliamam triukšmui, keletą metų tautinio „bestselerio“ fronte buvo tylu, o ir leidejai nerodė ypatingo optimizmo. Jų nuomone, lietuvių rašytojai užsidarę savo srityje ir pasauliuose, net ir kūrinys retai iš jų išlenda, tad 90 proc. jų kūrinių buvo nepelningi ir tai liudijo, kad Lietuvoje nėra rašytojo, kuris jaustų, kas yra „bestseleris“ ir galėtų jį parašyti.

Nelabai tuo tikėjo ir patys rašytojai. Tiksliau, ne tiek tikėjo, kiek negalėjo dėl daugelio priežasčių. Negalėdami išgyventi iš savo kūrybos, jie yra priversti pelyntis duona, dirbdami redakcijose, valdininkais ar dar kitose vietose, o kas to neišgalėjo — gyveno žemiau skurdo ribos ir jiems viešinteliu išsigelbėjimu buvo kelių šimtų litų valstybės stipendija. Tai šokia tokia pasipirtis, tačiau negyvenimo sąlygų garantija.

Be to, Lietuvoje nebuvo „bestselerio“ arba populiariosios literatūros rašymo tradicijų. Lietuvių literatūra visada pretendavo būti meniškai brandi. Tačiau dėl tokių aspiracijų nukentėjo pramoginė literatūra, kuri ir anksčiau, ir dabar buvo aršiai puolama bei naikinama. Nors per keletą metų atsirado nemažai panašios literatūros kūrėjų, tačiau jų knygos dar tokios prastos, kad rimtesnės leidyklos nesiryžo jų leisti, kaip kad net ir Edvardo Malūko, nors romanai parduodami daugiatus-

tantiniais tiražais ir yra „bestseleriais“. Tiesa, tuo pat metu išliko dar vienas „bestseleris“ autorius — Juozas Erlickas, kurio *Knygos* parduota jau 20,000 egz. Viena bėda — E. Malūko ir J. Erlicko knygos dėl skirtingų priežasčių yra „bestseleriai“, kurių populiarumas apribotas Lietuvos sienomis ir mūsų leidejai knygų mugėse neturėjo ko pasiūlyti lietuviško „bestselerio“ ieškantiems užsienio leidejams, tad 1997–1998 m. buvo galima stebėti gan įdomias lietuviško „bestselerio“ gimdymo kancias, kur dalyvavo ir rašytojai, ir leidejai.

Visų pirma, buvo užčiuopta ta literatūros terpe, kur galėjo užaugti tautinis „bestseleris“. Sakoma, Vakaruose „bestseleriu“ reikia kraujo, pinigų ir sekso. Bet po pirmųjų bandymų paaiškėjo, kad seksas lietuviui nėra labai svarbus dalykas, kova dėl valdžios irgi ne itin rūpi, nes tam reikia ambicingo žmogaus, taigi, pirmoji vieta — pinigai, nors vis tik neatsisakoma galimybės pasidairyti po politinius miegamuosius ir kalėjimo virtuves.

Susiformavo ir grupelė „bestselerių“ autorių, kuriuos galima skirstyti į dvi grupes: rašytojus-profesionalus (R. Gavelis, J. Ivanauskaitė, Jurgis Kuncinas) ir taip vadinamus „laukinius“ rašytojus, kuriems, be E. Malūko, priskirtinas Aidas Puklevičius (Pelenis), Edvinas Kalėda ir kai kurie kiti. Viduryje tarp jų yra Saulius Stoma, kuris prieš dešimtmetį turėjo neblogas galimybes tapti rašytoju-profesionalu, tačiau gyvenimo vingiai lėmė jo tolesnę rašytojišką karjerą.

„Laukiniai“ — tai rašytojai be specialaus išsilavinimo ir jų nevaržo literatūrinės normos. Keletą dešimtmečių daugelis rašytojų ir literatūrą ėjo vienu keliu: respublikiniuose moksleivių literatūros konkursai, aukštoji mokykla, jaunųjų rašytojų organizacijoje, spausdinimas literatūrinėje spaudoje, dvi knygos ir — Rašytojų sąjunga. „Laukiniai“ atėjo iš verslo, kuris — nori to verslininkas, ar ne — neretai neat-siejamas nuo nusikalstamo pasaulio, arba iš verslo ir turėdami kalėjimo patirtį.

Tačiau išsiūžėjus, galima pastebėti, kad didesnę ar mažesnę jų knygų sėkmę lėmė leidejai. Pavyzdžiui, S. Stoma, pasikliaujantis savo biografija — žinomas žurnalistas, buvęs populiaraus kultūros savaitraščio, vėliau valstybės oficiozo ir dešinėsios pakraipos dienraščio redaktorius, ilgai

bylinėjęs ir ragavęs kalėjimo, — ir, matyt, mano, kad to užtenka, tačiau jo romanams *Bestseleris*, pritaikytas praėjusio prezidento rinkimų kampanijai ir vaizdaves pasikėsinimą į kandidatą, ir prezidentus, vis tik nusileido savo sėkme „laukinių“ A. Puklevičiaus ir E. Kalėdos romanams.

Mat, vis tik egzistuoja tam tikros taisyklės, su kurių pagalba galima padidinti vienos ar kitos knygos pasisekimą ir jomis pasinaudojo pastarųjų knygų leidejai su jų autorių pagalba. Kaip minėta, jie „atspėjo“ paklausias temas. A. Puklevičiaus romaną *14 restitucijos dienų* galima padidinti tarptautiniu šnipų romanu. Jo siužeto pagrindas — KGB planuotos operacijos „Restitucija“ istorija, kur numatyta, kaip, žlugus, SSRS, per trumpiausią laiką mažiausiomis sąnaudomis atkurti buvusią imperiją. Pirmoji sąlyga — sužlugdyti pasaulio ekonomiką. Paslėpto projekto priekis po 1991 m., kol jo ieškoma, Europoje pastebimi pirmieji šio projekto veikimo požymiai. „Restitucija“ susirūpi-na pasaulio slaptosios žvalgybos ir visai netycia į šią košę patenka lietuvių diplomatas. Veiksmas vyksta kelių Europos valstybių sostinėse ir šalyse, nors pagrindinio veikėjo — Lino Norvydo bei jo draugės Indrės Survilaitės maršrutai kiek siauresnis: Budapeštas — Viena — Vilnius — Maskva.

E. Kalėda savo romano *Nemylimi* skaitytuos nusprendė sugrąžinti sunkia pataisos darbų kolonijos kalinio dalia. Pats siužetas neoriginalus — jauna šeima, susituokusi prieš tėvų valią, greitai pajunta, jog pavargo nuo nepriteklų. Žmonės paskatintais, vyrukas išplėšia seifą. Paskui jis sugaunamas ir nuteisiamas dešimčiai metų kalėti. Kol jis atlieka bausmę, žmona susiranda kitą, tampe prostitutę. Herojus atsidė tik keletą metų, nes draugams pavyksta papirkti valdžios vyrus.

Sakoma, knyga tikrai taps „bestseleriu“, jei jos autorius sėdi kalėjime (geriausia — mirtininkų kameroje). Panašu, kad tai ne paslaptis ir Lietuvos leidejams, kurie nusprendė išnaudoti savo autorių biografijas ir ypač, bent jau iš pradžių — A. Puklevičiaus. Tai buvęs Lietuvos ambasados Vienoje pirmasis sekretorius ir Lietuvos misijos Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacijos (ESBO) vadovas, nuteistas 4 metus kalėti, konfiskuojant turtą už tai, kad, klastodamas dokumentus, pasisavino URM

lėšas (217,000 Lt) skirtas Lietuvos narystės mokesčiui ESBO sumokėti ir pervadinę jas į savo sąskaitą viename Austrijos banku.

Spaudoje intriguojančiai buvo pateikiama ir romano sukūrimo istorija. Paties autoriaus teigimu, jis seniai galvojo parašyti „trilerį“, nes tokio Lietuvoje nebuvo, tačiau ėmėsi, kai atsirado laiko — 1996 m. rugsėjį prasidėjus jo bylai, kada neturėjo pastovaus darbo. Be to, tai leido apie bylą galvoti tiek, kiek reikia. Pradėjo ir — metė, nes pasirodė, kad tai, ką parašė, yra blogai ir vėl ėmėsi tik artimųjų įtikintas, jog, jei pradėjo — reikia baigti, o paskui, kai turėjo prasidėti Apeliacinio teismo posėdis, pasiūlė romaną „Tito albos“ leidyklai.

Po to veiksmas vėlgi vystosi nenuobodžiai. Iš pradžių autoriaus pavarde buvo slepiama — romanas išleistas A. Pelenio slapyvardžiu, o leidykla skelbė, kad ji įsigijo tarptautinius standartus atitinkantį kūrinių ir kad autorius pats rūpinasi jo likimu — vertčia ir anglų kalba. Tiesa, tikroji autoriaus asmenybė buvo greitai atskleista, o jo likimo peripetijos ir toliau pateikiamos plačiai publikai. Pavyzdžiui, leidykla labai norėjo, kad autorius dalyvautų knygos pristatyme, tačiau, likus keliolikai valandų, policija, kurią pasiekė teismo sprendimas dėl nusprendžio įsigaliojimo, anot A. Puklevičiaus brolio, jį nutraukė tiesiog nuo kompiuterio, kai tas vertė romaną į anglų kalbą, ir išvežė į įkalinimo įstaigą. Vėliau ne kartą ir ne du spaudoje galėjai rasti pasikalbėjimus su kalintu rašytoju arba straipsnius, kaip jam sekasi kolonijoje rašyti naują romaną, juoba, aplinka tam buvo palanki — tarp A. Puklevičiaus kameros kaimynų buvo S. Stoma ir A. Butkevicius. Be to, prie romano populiarumo turėjo prisidėti ir dažni kartojimai spaudoje, kad juo domisi vienos ar kitos šalies leidyklos.

Reklamuojant E. Kalėdos romaną, pirmiausia buvo akcentuojama romano parašymo istorija. Autorius, vėlgi pasislėpęs už slapyvardžio ir kaukės, su kuria pasirodydavo viešose renginiuose, pasakojo, kad po to, kai partneriai išstomė jį iš verslo, sėdo rašinėti apsakymus, o žmona pasiūlė parašyti romaną ir įtikino, kad gali tai padaryti geriau už daugelį kitų. Tačiau E. Kalėda, prieš to imdamasis, vien tik su pernakt sumanyto romano siužetu užsuko į „Vagos“ leidyklą ir tuometinei vyriausiajai redaktorei Ritai Kubilienei pareiškė galintis parašyti „bestselerį“. Ši paprasė atvežti kiek teksto, tačiau E. Kalėdai reikėjo rinktis: arba naujo verslo pasiūlymas arba romanas. Vėlgi viską lėmė žmona: ji paslaptį pardavė ilgai kauptus aukštinus papuošalus, pasilikdama tik vestuvinę bei sūnau gimimo progą dovanotus žiedus ir tepasakė: „Rašyk“. Paties autoriaus žodžiais, argi jis po to galėjau neparašyti „bestselerio“? Tad šeši mėnesiai dirbo su niekuo nebendraudamas, kol ant R. Kubilienės, tuo metu jau tapusios leidyklos „Charibde“ direktore, padėjo romano rankraštį.

Taigi, prie tokios romano atsiradimo istorijos pridėjus jo siužetą, pasisekimas buvo garantuotas. Juoba, dėmesį dar kurstė jau minėta kaukė ir atkaklus teigimas, kad autoriui kalėjimo gyvenimas pažįstamas tik iš jam artimų žmonių pasakojimų, o jis pats romani herojui „atidavė“ tik savo vaikystę. Tačiau vis vien sklido

gandas, kad E. Kalėda yra ragavęs kalėjimo duonos, ypač po to, kai po knygos pristatymo Pravieniškių kolonijoje jis atsisakė bendrauti su nuteistaisiais.

„Laukiniai“, regis, seniai susilauksiančiame literatūriname pasaulyje kelia sumaištį, jis nėra pasirengęs priimti žmonių, kuriems sunku pritaikyti įprastus kriterijus. Net ir atmenant, kad vos ne kas trečias rašytojas netelpa į tradicinius rėmus. Matyt, iš dalies dėl to E. Malūko prašymas priimti į Rašytojų sąjungą. Daug ką baugina ir Boriso Dekanidzės pavyzdys, kuris išleido savo eilių knygą, paskui — pagal jas parašytą dainų diską, o dar vėliau finansavo pagal jas pastatytą muzikinį poetinį spektaklį Rusų dramos teatre. Su nerimu laukiama, kas bus, kai savo jėgas literatūroje nuspręs išmėginti žudikai (nešeniai vienas iš Vilniuje suimtos labai žiaurios žudikų gaujos vadovų pareiškė norįs parašyti knygą).

Reikia pastebėti, kad patys „laukiniai“ kitąsyk paskatina tokias abejones, kaip kad E. Kalėda. Leidykla „Charibde“ pagal sutartį su juo išleido dvi romano laidas ir sumokėjo rašytojui Lietuvos mastais didelį honorarą. Prieš leidžiant trečią tiražą, leidykla nusprendė pakoreguoti jo sąlygas. E. Kalėda išsinešė naują sutartį namo, kur žadėjo perskaityti ir pasirašyti, o „Charibde“, nusprendusi, kad autorius neturi jokių pastabų, pradėjo spaudos darbus. Jie jau artėjo į pabaigą, o autorius su sutartimi vis nesirodė. Leidykla puolė ieškoti E. Kalėdos, o sulaukė... jo advokato, pareikalavusio besąlygiškai atiduoti autoriui „neteisėtai“ išleistas knygas, antraip — teismas. Leidykla bandė gintis, bet galop gavo nusileisti...

Skandalu virto ir tikrojo E. Kalėdos vardo atskleidimas. Žurnalui *Estra*, kuris tai padarė ir nurodė, kad jis du kartus teistas (antrą kartą — už valdiško turto vagystę itin stambia mastu, kaip ir romano jo herojus), teko bylinėtis su rašytoju, kuris teigė, kad leidinys, viešai parodęs tikrą jo veidą ir biografiją suteikė moralinių kancijų ir įvertino jas 10,000 Lt, tačiau teismas atmetė ieškinį.

Vakarų šalių leidejai pasitebėjo, kad atsitiktinių „bestselerių“ pasitaiko, tačiau retai. Leidejas turi iš anksto įspėti publiką. Kaip sako amerikiečiai, geriausia „padėti pinigų ten, kur burna“, tai yra stambiai investuojant parodyti, kad tu tiki tavo autoriaus ir jo knygos puikumu. Pats patogiausias būdas — stambus avansas. Pavyzdžiui, kai rašytojui Martin Amis pasiūlė pusę milijono svarų sterlingų už dar neparašytą romaną, visi iš karto užsimanė sužinoti, už ką moka tokias sumas, kuo taip tiki, kad moka už neegzistuojančią prekę.

Žinia, litas — ne svaras sterlingas ir Lietuvos leidejai ne-

gali švaistytis tokiomis sumomis. Užtenka pagarsinimo, jog rašytojui sumokėta už dar neparašytą romaną, kaip daro leidykla „Tito alba“, kad sužadintų smalsumą, kokią gi katę maiše ji nupirko, juoba, maišo savininkai ne pėsti, o garsūs rašytojai. Tokie kaip R. Gavelis, J. Kuncinas, Markas Zingeris, o kur dar spaudoje talpinami straipsniai apie tai, kaip jiems sekasi rašyti ir ką jie galų gale, laikydamiesi sutarties taisyklių, įteikė leidyklai, ir kad lietuvių literatūra pasipildė dar vienu išskirtinio dėmesio vertu kūriniu.

Vis tik ir Lietuvoje pritaikomas tas dėsnis, kad „bestseleris“ — knyga, kurią visi perka, o tai visiškai nereiškia, kad ją visi skaito. Ko gero, prie tokių iš dalies priskirtinos rašytojų-profesionalų knygos, apie kuriuos sukurama išskirtinumo aura, tačiau matyt, visi perskaito „laukinių“ knygų, kurių autoriams ne kiekvienas Rašytojų sąjungos narys paduotų ranką, kaip kad Vakaruose kai kas su tikty patekti į venerinių ligų kliniką negu būtų užtiktas, skaitant Jeffrey Archer arba Barbara Cartland romaną.

Tiesa, kai kurie lietuviški „bestseleriai“ ne visai atitinka pasaulinį „bestselerio“ standartą, teigianti, jog „bestseleris“ — tai knyga, kuri gerai perkama nuo pat jo momento, kai patenka į prekybą, paskui pardavimo apimtys krinta, o vėliau vėl išauga, kai išleidžiamos naujos jos laidos. Lietuvoje pakartotinių tiražų sulaukė E. Malūko, E. Kalėdos, J. Erlicko knygos, o kad buvo pakartoti S. Stomos, A. Puklevičiaus, R. Gavelio ir kitų romanai — neteko girdėti. Leidejų teigimu, Lietuvoje „bestseleriu“ galima vadinti knygą, kurios parduota 6,000 egz.; atrodo, kai kurioms „bestseleriais“ vadintoms knygoms neužteko kvapo pasiekti šią ribą.

Matyt, susidomėjimas šiomis knygomis vėl padidės, kai Lietuvos kino studija pradės pirkti jų autorines teises (tiesa, kol kas, jei tikėti pranešimais spaudoje, kinas labiau domisi „laukinių“ kūrinių). Patys „bestselerių“ autoriai, ypač „laukiniai“, savo ateitį piešia gan šviesiomis spalvomis. Pavyzdžiui, E. Kalėda teigia, kad Lietuvoje, kur per metus nuperkama apie milijonas romanų, jie gali konkuruoti su užsienio rašytojais, nes geriau pažįsta savo kraštą, žino jo problemas. Užtektų per 3-4 mėnesius parašyti po romaną, kas užsienyje seniai ne naujieta, ir nereikės dursyti galo su galu.

Gal ir taip. Pagyvensim — pamatysim, tačiau vieną galima teigti — suradus ir kartą sėkmingai išnaudojus dekingą temą, ir jiems buvo atleidžiama didesnė ir mažesnė suklupimai, tai kitą kartą jau reikės kokybiško šuolio (matyt, toks nepasisekė E. Kalėdai, kurio naujas romanas *Svetimi* nesukėlė didelio triukšmo).

Ivalius ivykiai

LIETUVIO FILMAS TELEVIZIJOJE

Roberto Pileckio filmas — romantiška komedija — „Dear Saint Anthony“ bus rodomas San Diego, California, televizijoje š.m. sausio 16 d., 10 val. vakare, KPBS TV kanalu. San Diego mieste ir apylinkėse gyvenantys lietuviai galės maloniai praleisti valandą su šio jauno ir talentingo kūrėjo darbo vaisiais. Filmas kritikų buvo labai teigiamai vertinamas.

LIETUVIŲ ETNINĖS KULTŪROS DRAUGIJOS SUVAŽIAVIMAS

Lapkričio 13 d. Aplinkos ministerijos Miškų ir saugomų teritorijų departamento Didžiojoje salėje vyko Lietuvių etninės kultūros draugijos suvažiavimas. Delegatus pasveikino kultūros ministras Arūnas Bėkšta. Suvažiavime aptartos etninės kultūros problemos bei 1999 m. rugsėjo 21 d. Seime priimtas Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymas. Suvažiavime išrinkta nauja draugijos taryba. Lietuvių etninės kultūros draugijos pirmininke išrinkta Muzikos akademijos Etnomuzikologijos archyvo vedėja Dalia Urbanavičienė.

„K. G.“, 1999 m., Nr. 29

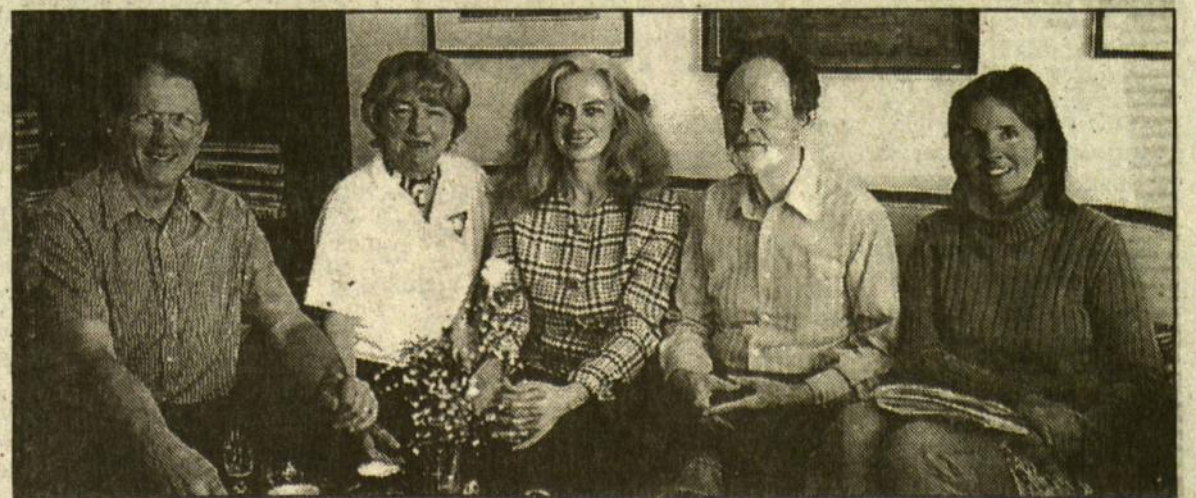
DOC. ALGIS ZABORAS — JAV CHORU SAJUNGOS NARYS

Klaipėdos universiteto Menų fakulteto doc. Algis Zaboras šiomis dienomis gavo iš Amerikos žinią, kad jis priimtas tikroju Amerikos chorų sąjungos (American Choral Directors Association) nariu.

Neseniai doc. A. Zaboras atliko moksline kūrybine stažuotę Čikagoje (Lituanistikos tyrimų ir studijų centre), taip pat gyvai ieškėsi Čikagos lietuvių muzikiniame gyvenime.

SEMIAMASI PATIRTIES PRANCŪZIJOJE

Kultūros ministerijos Autorių teisių skyriaus vadovė Nijolė Matulevičienė lapkričio 21-24 d. buvo išvykusi į Prancūziją susipažinti su Prancūzijos atliekų teisių kolektyvinio administravimo organizacijos SPEDIDAM veikla. Vizitas, kurį pagal PHARE programą surengė Europos atliekų organizacijų asociacija AEPO, suteikė galimybę susipažinti su atliekų teisių kolektyvinio administravimo praktiniais aspektais, kolektyvinio teisių administravimo organizacijų valstybine priežiūra, kurią būtina vykdyti ir Lietuvoje, igyvendinant Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymą.

Prof. Justinas Pikūnas (antrasis iš dešinės) savo bičiulių tarpe 1999 m. rudenį Kaune.

Leidiniai

Poetas amžinybės juosta sujungė Lietuvą ir Ameriką

Jonas Šalna. *Amžinybės juosta*. Eilėraščiai. Išleido UAB „Svityrys“, 1999 m. Vilniuje. Kietais viršeliais, iliustruota dr. J. Šalnos šaknų ir medžio skulptūrų nuotraukomis (fotografas — Algimantas Kezys); 350 psl.; kaina nepažymėta;

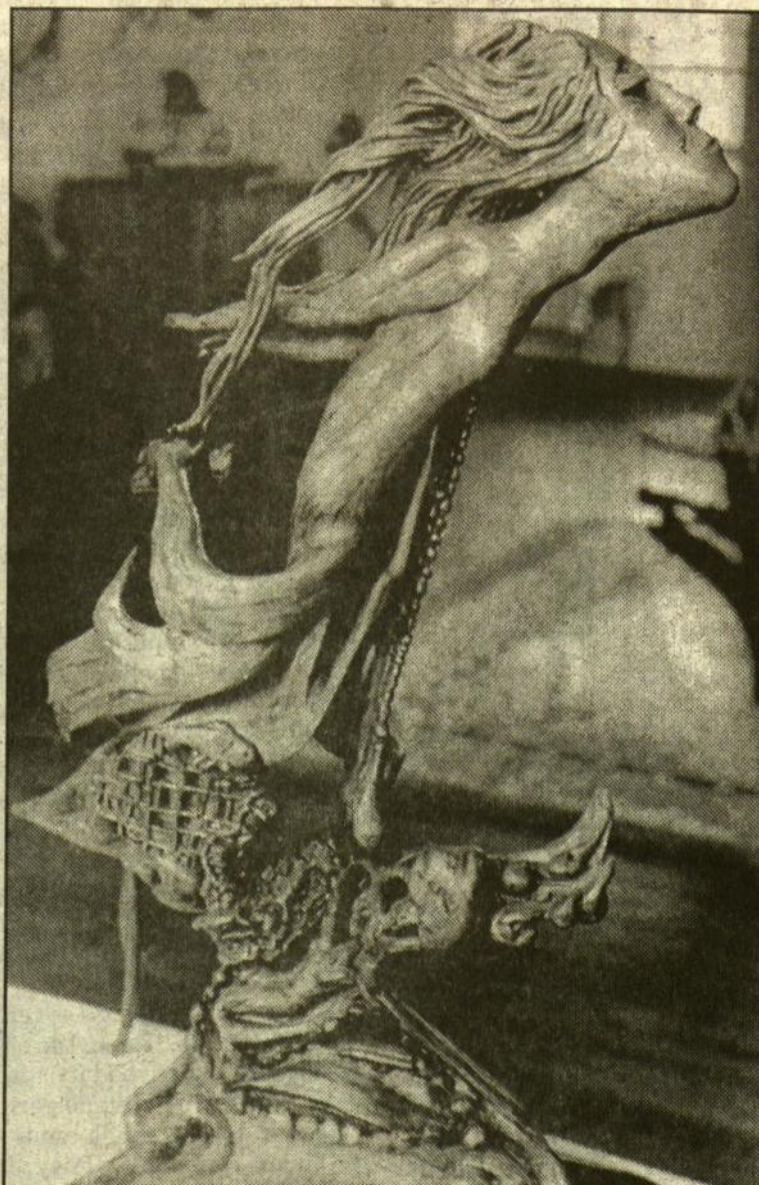
užsakymus galima siųsti leidyklai: Maironio 1, 2600 Vilnius; užsakymo Nr. 89.

Amžinybės juosta yra antroji autoriaus poezijos knyga. Pirmoji, *Nurimus banga*, išleista 1996 m. Jonas Šalna — ne tik poetas, bet ir skulptorius, net ir versdamasis gydytojo praktika, kūręs savitas medžio kelmų, šaknų skulptūras, turėjęs kelias personalines parodas. Tačiau poeto talentas, atrodo, turėjo palaukti, kol gydytojas užvėrė savo kabineto duris ir išėjo į pensiją. Iki tol eilėraščiai, nors ir buvo kuriami, turėjo pasitenkinti vieta stalčiuje.

Savo poezijos rinkinyje J. Šalna vykusiai suderina abu kūrėjo talentus — poeto ir skulptoriaus, nes knyga gausiai iliustruota medžio šaknų skulptūrų nuotraukomis. Eilėraščių knygoje daug — kone tiek, kiek puslapių, nes tik reto eilutės išsileija per du

puslapius. Temos įvairios: gamta, žemė, metų laikai, besiantinančios senatvės šešėliai, vienatvė, tėvynės meilė, jos žmonių kančios svetimųjų spaudimoje... Poetas į savo pasaulį žvelgia su jautria užuojauta, tam tikra nostalgija ir liūdesiu, tačiau eilėraščiai nėra pesimistiški. Jų stilius — kažkur tarp modernaus, nepripažįstancio ritmo ir rimo, bet taip pat su tradicinio eiliavimo užuominomis, tarytum autorius dar ne visiškai apsisprendęs, kurio keliu jam patogiau sukti.

Turinys padalintas į kelis stambesnius skyrius: Saulės diena anos dienos; Dalgio sielų dabras; Gyvenimo išnašos; Prasmės braižas; Erdvės ir amžių vėsa; Sutemos; Kraujo dėmės. Kiekviename skyriuje yra nemažas pluoštas paskirų eilėraščių pavadinimų. Tačiau per didelė gausa dar nebūtinai pati geriausia išeitis. Galbūt autoriui derėjo daryti didesnę atranką tarp „savo dvasios kūdikių“ ir sumažinti jų kiekį. Dėl to knygos kokybė tikrai nebūtų nukentėjusi, o kaip tik atvirkesnė. Skaitytojui jau nereikia primygtinai tikinti, kad Jonas Šalna turi poeto talentą. Tas buvo aišku ir iš pirmosios jo knygos.

Iš dr. Jono Šalnos naujosios poezijos knygos *Amžinybės juosta*.

Jonas Šalna

KAZKADA

Kazkada apsigyveno klevai prie sodybos,
Lapais rausvais bučiavo plaukų jaunystėj,
Sukabinai ant silyų spalvom auksinėm švietė,
Duoną keptuvėj aksomu vystė.

Išėjo ievas į pamiškę pasigrožėti,
Pasidabinti žiedais kvapiais,
Kvėpavo saulės spinduliais ir mano jaunystėj,
Kai pavasario ir laimės buvo pilni paupiai.

Sustojo šermukšniai pakelėse pasižmonėti,
Tolstančią saulę ir rudenį palydėti,
Sultingom kėm maitinti paukščius,
Linksminti žiemą, kelią žymėti.

Kazkada vasarą audra kruvinom užtvankom
Sujaukė, sumaišė, surakino žemę ir dangų,
Išgujo iš namų, įdėjo žodį sprangų,
Iškirto ievas, klevus ir šermukšnius.

ŽEMĖ SU IŠRAUTA ŠIRDIM

Klausiat:
Kur aš gyvenu?
Ak, neklauskit,
Kodėl aš tyliu.
Stoviu ant žemės,
Iš kurios išrautas esu.
Čia gimtoji žemė
Pilna kryžiaus skaudulių,
Mano šaknų.

Blaškosi mintys
Sujauktos,
Nesuvaldomos.
Menu tą laiką,
Kai širdy ruseno
Gimtinių liepsna.
Neklauskit!
Žodžių nėra!
Čia šilti vėjai,
Užgniaučia kvapą
Neregėtas vaizdas,
Kur išrauta širdis.

Lietuviški poteriai...

Atkelta iš 1 psl.

Į Vilniaus vyskupiją imta vežti ir naudoti religines knygas, kurios buvo leidžiamos Kėdainiuose, vidurio Lietuvoje, vadinamojoje Žemaičių vyskupystėje. Jos centras ilgą laiką buvo Medininkai, o pats vyskupystės branduolys — Nevėžio žemuma. Žemaičių vyskupystėje šita kalba rašė M. Daukša, ten yra ir nuodėmė, ir pragaras — štai iš kur ateina.

— Medininkais anksčiau buvo vadinami Varniai?

— Taip, Varniai. Bet įsivaizduokit, kas atsitiko Vilniuje ir jo apylinkėse, kada žmonės paėmė į rankas šita kalba parašytas religines knygas? Jie gi ne viską suprato, buvo sunku skaityti. Man rodos, tai irgi bus paspartinę šito krašto lenkėjimą. Be to, įdomus dalykas yra Mažoji Lietuva. XVI-XVII a. Karaliaučiaus kraštas buvo beveik ištisai lietuviškas. Ten irgi yra labai įdomūs ir poteriai, ir visa kita. Aš manau, kada

buvo krikštijami žemaičiai, matyt, poteriai nebebuvo verčiami — buvo vieną kartą išversta ir užteko. Tiksliai sakoma „žemaičiai“ yra klaidinanti: tada žemaičiais vadino vidurio Lietuvos žemumų gyventojus. O ten, kur dabar žemaičiai, gyveno kuršiai. To meto žemaičiai poteriuose pakaitė tik fonetiką ir terminologiją. Šiaip seniausiuose užrašuose Žemaičių vyskupystės poterių struktūra yra ta pati. Vadinasi, atskirai tur būt neversta.

— O ką rodo Mažosios Lietuvos arba Karaliaučiaus krašto poteriai?

— Su Mažąja Lietuva arba Karaliaučiaus kraštu yra daug neaiškių dalykų, XVI-XVII a. Karaliaučiaus kraštas buvo beveik ištisai lietuviškas. Jis anksti, dar Mindaugo laikais, pateko vokiečiams. Kaip ten su poteriais? Deja, mes neturim jokių senų įrašų. Aš linkęs galvoti, kad kryžiuočiai, ko gero, bus net ir nevertę poterių į lietuvių kalbą, jie ten nelabai ir rūpinosi krikštu. Krikštas buvo politinė priemonė — užpildinėti Lietuvą, o Karaliaučiaus kraštas jau buvo jų. Ir patys seniausi to krašto poterių užrašymai aiškiai rodo, kad jie buvo perkelti iš Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės. Juk pirmoji lietuviška knyga — Martyno Mažvydo *Kateizmas* yra pusiau žemaitiškas, šių dienų akimis žiūrint, netgi žemaitiškai parašytas. Mažvydas pats buvo žemaitis iš LDK, iš ten katekizmui ir poterių paėmė, kokio buvo. Kitaip ir būti negalėjo. Jo pusbrolis Baltramiejus Vilentas — irgi iš LDK. Labai daug kunigų buvo persikėlę iš LDK. Matot, ten protestantizmas pralaimėjo.

— Ir kunigai bėgo nuo katalikų persekiojimų?

— Taip, reformacijos metu protestantų kunigai iš LDK bėgo ir prisiglaudavo Mažąjoje Lietuvoje, čia švietė vietinius lietuvius. Jonas Bretkūnas jau yra vietinis, ne iš LDK. Bet jis nusirašė tuos pačius poterių. Aš žiūrėjau J. Bretkūno tekstus — ten poteriai iš esmės nesiskiria nuo kitų, atėjusių iš LDK. Taigi, matot, lietuviškų poterių kelias yra labai sudėtingas. Juo labiau, kad ta poterių polonizacija, ypač sustiprėjusi XVIII a. dešimtyje, labai pakeitė jų tekstus. Pavyzdžiui, kaip buvo XIX, net XX a. pradžioje. *Sveika Marija, loskos pilna, ponas su tavimi, blagaslavyta tu tarp moterų ir blagaslavytas vaikus žyvatavo tavo Jėzus. Šventa Marija, motina Dievo, melskis už mus griešnus, dabar ir ady-nor smerčio mūsų. Amen.* Žiūrėkit, beveik pusė nelietuviškų žodžių.

Atsiradus mūsų bendrinei kalbai, bažnytinė kalba senoviška ir paliko. Pirmasis žmogus, kuris susirūpino bažnytinę kalbą, buvo prelatas kunigas Juozas Laukaitis. Jis Seinuose dėstė kunigų seminarijoje, be kitų dalykų ir lietuvių kalbą. J. Laukaitis pasirūpino, kad pirmučiausia būtų sudaryta poterių komisija, kurią pats finansavo. Be jo, į šią komisiją dar įėjo Adomas Jakštas (Aleksandras Dambrauskas) ir kunigas Alfonsas Petrulis. Sudaryta poterių komisija 1909 metais ėmėsi darbo — atlietuvinėti poterių. Jie dviem mėnesiams pasikvietė į Seinus Joną Jablonskį, Kazimierą Boga, Joną Balčikonį ir Jurgį Šlapelį — žymiausių mūsų to meto kalbininkus. Per tuos du mėnesius jie tobulino poterių, iš tikrųjų vos ne naujai vertė, lietuviu taip pat kitas svarbiausias maldas, kūrė lietuvišką bažnytinę ter-

minologiją. Poterių tekstus kalbininkai siūlė keisti radikaliai — tiesiog viską lietuvininti. Bet komisija nesiryzė ir kai ką paliko sena. Nepaisant to, kai 1909 metų *Vadovo* numerįje buvo paskelbti kompromisiniai poterių projektai, kilo bausis triukšmas. Komisiją užsipoilė, tarsi būtų pasaulio pabaiga. Ir tik baigiantis I pasauliniam karui Kauno vyskupas Pranciškus Karevičius ryžosi aprobuoti šitus poterių, ir tik tada jie greit pasklido.

— Bet tuo poterių reformos dar nesibaigė?

— Lietuvai išsikovojus nepriklausomybę, vėl buvo rūpinamasi toliau poterių lietuvininti. Vėl buvo poteriai gero-kai pataisyti, bet dar kai kas liko. Galutinai poterių reforma baigta bolševikų okupacijos metais, vadovaujant kunigui Vaclovui Aliuliui, apie 1962 metus. Tarp kitko, ir dabar mūsų poteriuose yra nelabai lietuviškų elementų, bet jie jau galėtų likti. Paimkim kad ir „Tėve mūsų“. Turėtų būti „Mūsų Tėve“. Matot, tokia struktūra „Tėve mūsų“ apskritai indoeuropiečių kalbų būdinga. Bet lotyniškai buvo „Pater noster“ ir visi tē pažodžiui. Bet žiūrėkit, vokiečiai dabar atstato — „Unser Vater“ vietoj „Vater unser“. Anglai kitaip ir negalėtų: „Our father“. Bet prancūzai sako „Notre pere“ — „Mūsų tėve“. Latviai katalikai dabar sako: „Tėve mūsų“, bet protestantai įsivedė „Mūsų tėv“. Aš nėsakau, kad mums reikėtų sekti jų pėdomis.

— Ar neteko tyrinėti įvairių rašmenų ir ženklų ant akmenų? Gal tai irgi raštas?

— Yra akmenų su visokiais ženklais. Bet greičiausiai jie su raštu nieko bendra neturi. O raštas ir Rytų ir Vidurio Europos tautas visur atėjo su krikščionybe. Nė vienas kraštas ar tauta šiame regione iki krikščionybės rašto neturėjo. Sunku būtų įsivaizduoti, kad lietuviai sudarytų išimti.

— Ar jūs kaip lietuvių kalbos tyrinėtojas neturite savų sąskaitų krikščionybėi?

— Ką reiškia — sąskaitų? Matot, čia sudėtingi dalykai. Viduramžiais į Lietuvą krikščionybė atėjo labai sudėtingu keliu. Ji buvo platinama kalaviju, ginklu. Lietuvių tautai buvo padaryta didelė žala. Labai daug žuvo žmonių, be abejo, nuostolis buvo labai didelis. Bet tuo laiku daug kur tikėjimas buvo taip platinamas, ir ne tik krikščionybė. To, žinoma, negalima niekuomet išleisti iš akių. Bet vėliau Lietuvai krikščionybė labai daug davė. Tai buvo vartai į Vakarus. Tačiau ryšium su mūsų diduomenės, ypač bažnyčios sulenkėjimu — juk bažnyčia buvo dar labiau sulenkėjusi, negu diduomenė — per bažnyčią į lietuvių kalbą plūdo visokie polonizmai, žargonizmai. Tai paliko istorijoje tamsų, juodą pėdsaką. Tačiau kai prasidėjo mūsų tautinis atgimimas, jaunoji kunigų karta ėjo koją kojon su pasauliečiais. Juk kunigai patys ėmėsi iniciatyvos atlietuvinėti loterius! Bolševikų okupacijos laikais lietuvių ir bažnyčia buvo beveik tas pat. Mūsų inteligentija bent taip žiūrėjo, ir visiškai teisingai. Krikščionybės vertinimas priklauso nuo istorinių aplinkybių. Bet visuomenėje bažnyčia mums praskynė vartus į Vakarus, kitaip būtume nukrypę į laukinius Rytus.

— Dėkui už pokalbį.
Kalbėjosi
Jonas Albertavičius

Lietuva — kaip sapnas

1997 m. Algirdas Gustaitis išleido pirmąją savo kelionių į Lietuvą kaip sapnas; Pirmoji Amerikos knygų paroda Vilniuje. Ką tik skaitėme jo knygos *Lietuvių studentų korporacija „Jūrg“ Lietuvos universitetuose* (Klaipėda, 1998) recenzijas, o štai pasirodė ir jo naujoji knyga apie keliones į Lietuvą — *Lietuva kaip sapnas; Antroji kelionė į Lietuvą*.

Šioje knygoje Algirdas Gustaitis aprašo išpuodžius, patirtus lankantis jau ne 1989 m., bet 1991 m. — nepriklausomoje Lietuvoje. Tuo metu Lietuva tik kėlėsi iš pelenų, todėl knyga turėtų tapti vertingu istoriniu šaltiniu.

Kodėl Lietuva kaip sapnas? Įžanginiame žodyje autorius pateikia tokį atsakymą į savo iškeltą klausimą: „Buvusi svajonė, viltis išsipildė. Mano ilgai sapnuota Lietuva tapo realybe“.

Doc. Aleksandras Žalys knygos įvade rašo: „Ši knyga yra autoriaus antrosios kelionės į Lietuvą iš JAV ir atgal išpuodžių ir jie tikrai yra saviti, nepakartojami, gustaitiški, pateikti turbūt tik šiam rašytojui charakteringų stiliumi. Visai nedidelis laikotarpis, aiškiai užfiksuotas knygoje — nuo 1991 m. gegužės 18-osios iki 1991 m. birželio 6-osios — tuo pat metu yra ypatingas: tai yra Lietuvos nepriklausomybės atstatymo sudėtingiausias laikas. Tačiau knygos *Lietuva kaip sapnas* autoriui ne politinės kovos ar vien istoriniai lužiai rūpi — rūpi ir jie, tačiau svarbiausias dalykas knygoje — pasaulio, su kuriuo susiduriama, kuris stebimas, aiškinamas, komentavimas, vertinimas ir per tai vykstanti saviraiška. Todėl tiek geografinės realijos, tiek istorijos ir kultūros dalykai, kurių A. Gustaitis stengiasi pateikti kuo daugiau, atsiskleidžia per gyvą, suinteresuotą pasakotojo žvilgsnį“.

Turiu pritarti doc. A. Žalio minčiai, kad knyga yra parašyta „gustaitišku“ stiliumi. Šis stilius jame yra persismelkęs nuo pirmosios išspausdintos jo kelionių knygos — *Tarp Šveicarijos ir Danijos* (Nordlingen, Vokietija, 1946), kurioje yra

daug vertingų žinių apie lietuvių DP stovyklas visoje Vokietijoje, iliustracijų, publicistinių pasvarstymų. Vėlesnėse knygose *Kelionės nežinomuose kraštuose* (Čikago, 1985), *Karibų jūroje* (Klaipėda, 1994), *Tobago salos paslaptis* (Klaipėda, 1995), *Velnio sala, Amazonės upė ir Brazilija* (Klaipėda, 1996) tas „gustaitiškus“ išlieka.

Kaip ir ankstesnėse autorių kelionių knygose, gausu iliustracijų medžiagos, antspaudų, brėžinių. Toji medžiaga daro knygą daug vaizdingesnę ir patrauklesnę. Atrodo, kad A. Gustaitis, rašydamas knygas, naudojasi Konfucijaus patarimais kaip galima daugiau pavaizduoti. Žinant, kokio sunkus ir reikšmingi Lietuvai buvo 1991-ji, tenka tik pasidžiaugti, kad rašomi tų metų prisiminimai. Aš pats, peržiūrėjęs knygoje pateiktas iliustracijas, išsigandau, kad per aštuonerius metus viskas taip pasikeitė, tiek dalykų baigame užmiršti. Todėl drąsiai galiu teigti, kad, laikui bėgant, knygos vertė didės.

Kitas „gustaitiškas“ bruožas — autoriaus publicistiniai įtarpai, papildoma istorinė medžiaga, paaiškinimai. Nepažįstantys autoriaus rašymo stiliaus, pasakytų, kad knyga yra fragmentiška, sulipdyta tarsi mozaika. A. Gustaitis plačiai aprašo aplankytus Lietuvos miestus ir miestelius: Kauną, Garliavą, Išlaužą, Alytų, Lazdijus, Kalvariją, Vilnių, Kernavę, Druskininkus, Sūderę, gintarinę Palangą, Kretingą, Kuršių Neriją, Klaipėdą. Labai vertingi pastebėjimai apie Jėzuitų gimnaziją, kurioje autorius kurį laiką mokėsi, apie VII mokslo ir kūrybos simpoziumą, lietuvių liaudies buities muziejų Rumšiškėse, Vilniaus katedrą ir jos požemius, Kretingos požemiuose užmūrytus tėvus pranciškonus, susideginusius R. Kalantą Kaune ir V. Vičiulį Klaipėdoje.

Prisimindamas apsilankymą prie Vilniaus televizijos bokšto ir 1991 m. sausio įvykius, autorius rašė: „Net šiandien, 1991 gegužės 28 d., tasai bokštas saugomas Raudonosios armijos (taip jie save pa-

sldidžiudama vadino), tankų, su automatais stovinčių bolševikų kareivių. Jūs saugo spygliuotų vielų atitvėrimas. Gerokai toliau, už šimto ar daugiau metrų, kita vielų tvora, kur kas aukštesnė už žmogų. Tiksliai prie jos galime stovėti. Pro vielm tarpus iškišę nosis žiūrime į tos kariuomenės pareigūnus. Jie mus tuo jau pastebi, žiūri link mūsų. Grūmojame akių žvilgsniais“.

Lankantis Orvydų sodyboje: „netoli medinio vaidilos — kankliuotojo, apytamsoje žemės durys, pasilenkęs galiu įeiti vidun. Kairėje pusėje židyns, jame tyliai spragsi medžio gabalai. Aplinkui pilna gražaus lietuviško jaunimėlio. Apžvelgiu juos, visų žvilgsniai malonūs, kiek paslaptingi, beveik maldingi. Tokia šventa nuotaika. Jiems nieko nesaikau, jie man nieko nesako. Jautiu, kad mane supranta. Pasijuntu laimingu. Jauna mergaitė, kiek virš dvidešimties, nuo žarijų paima pasipirgėjusios duonos riekutę, duoda man, švelniai taria valgykite...“

A. Gustaitis knygą pajavairina skyreliais ar pasakojimais apie keliautoją A. Pošką ir Baltistaną, Maironį, dėdę M. Gustaitį, „Kur zuvo Herkus Montė?“

Autorius nevengia smulkmenų, detalių aprašymų, net politinių-tautinių samprotavimų apie neįvestą litą, kada valstybė yra tikrai nepriklausoma, apie sovietų įtaką, apie naikinamus lietuvių tautinius rūbus ir audinius, apie svetimžodžius. Iš knygos eilučių „sunkias“ džiaugsmas, vėl aplankius Tėvynę, nusivylimas dėl esamos netvarkos, skausmas, pamatius nuniokotas vaikystės vietas bei rimtis. Autorius pateikia faktų apie tolesnį bendravimą su Lietuvoje kelionės metu sutiktais žmonėmis, pavardžių bei vietovių ir pavadinimų vardynus.

Knyga Lietuvoje išleido ir platiną Klaipėdos universitetas, užsienyje — autorius Algirdas Gustaitis (7946 W. 4th St., Los Angeles, CA 90048). Gaunama ir *Drauge*, Čikagoje.

Algirdas Gustaitis. *Lietuva kaip sapnas: Antroji kelionė į Lietuvą*. (257 nuotraukos, 6 žemėlapiai, 79 brėžiniai, antspaudai. Autoriaus nuotraukos. Leido Klaipėdos universiteto leidykla, 1998).

Kęstutis Šalavejus